

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ У МАЂАРСКОЈ

Сажетак: У Мађарској постоји мала, али веома добро организована српска заједница. Захваљујући великом таласу иселјавања Срба из Мађарске у Краљевину СХС, број Срба у Мађарској се веома смањило. Та иселјавања из Мађарске у тадашњу Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца била су узок оптирања Срба у Мађарској после Првог светског рата. Срби представљају званично признату мањину у Мађарској, која броји 10 038 припадника (НССО 2011, стр. 21). Око једне четвртине мађарских Срба живи будимпештанском региону, док остатак обитава у јужним областима, укључивши: Бач-Кишкун, Барању и Чонград. На ободима главног града Мађарске, посебно у Сентандреји, налази се седиште Будимске епархије Српске православне цркве (СПЦ). У Будимпешти се налазе и српска гимназија, основна школа и дечији вртић. Велики број српских организација које функционишу у Мађарској делују углавном на пољу културе. Српска национална мањина у Мађарској није територијално хомогена. Једино место где Срби чине већину је Ловра, који се налази близу Будимпеште. На другим местима Срби представљају од 2 до 5% укупне популације. Интересантно је да пописна статистика указује на то да је српска мањина у Мађарској једна од најобразованијих етничких заједница (26,6% су високо образовани, а само 10,1% Срба представља некавалификовану радну снагу – НССО 2011, табела 2.1.6.1). Захваљујући броју Срба и њиховој изложености асимилационим факторима, посебно у великим урбаним центрима (рецимо у Будимпешти), мађарски Срби не представљају политичку и економску силу на који би се Србија могла ослонити у геополитичком смислу, већ пре значајну заједницу у културном и историјском смислу.

Кључне речи: српска заједница, мањине, права

Српска национална мањина

Историјска позадина

Присуство Срба на територији данашње Мађарске датира од почетка 15. века, када су они дошли да пруже заједнички отпор отоманској империји.

* Драган Вукелић, Ethnic and Minority Policy Expert - Ова публикација представља део мастер рада, „Influence of the Regime Change on the Legal Status of Minorities and their Community Life in Hungary”, одбрањеног 19.06.2014 на Eötvös Loránd Универзитету у Будимпешти, у Мађарској.

Шарошац (2003, стр. 77) тврди да су први српски колонисти стигли у Мађарску бежећи од Отомана и да су се они настанили у Сентандреји. Они су учествовали у биткама против Отомана као војници и вековима су се одупирали окупацији. Током наредних неколико векова, Срби су континуирано, у имиграционим таласима, долазили у Мађарску. Посебно је чувена била „велика сеоба Срба“ у 1690. коју је предводио Арсеније Чарнојевић. Тада је око 40 000 породица или 200 000 хиљада људи напустило своје домове у страху од отоманске разорне моћи. „У том периоду Срби постају велика етничка групација, која на основу царских привилегија добија статус политичког чиниоца. Привилегије које је издао аустријски владар Леополд I загарантовале су Србима права, вероисповедну слободу, ослобађање од неких феудалних дажбина и остале битне повластице“ (Историјски преглед, н.д.). Следећу велику имиграцију предводио је патријарх Јовановић (Шакабента), али треба рећи и то да су све до прве половине осамнаестог века, биле запажене и индивидуалне миграције, посебно у граничном подручју.

Развој српске културе био је веома снажан, посебно у Будиму и Пешти и њима оближњем месту – Сентандреји, која је почела да постаје културни центар Срба, седам православних цркава и Музеј српског православног наслеђа. Срби су били веома добро организовани и имали су своје новине, тако да је период између 18. и 19. века био карактеристичан по отварању културних институција, које су представљале корене српске културе и које ће пружати допринос опстанку Срба на територији Мађарске.

Српске миграције на територију Мађарске трајале су све до краја 18. века, после чега су Срби почели да се враћају натраг због тешких политичких, радних и животних услова. У страху од процеса непосредне мађаризације, Срби су се масовно определили за повратак у Србију после Првог светског рата. Око 2/3 српске популације напустило је Мађарску, што се може третирати као велики егзистенцијални ударац за ту заједницу, а последице тога чина присутне су и данас. Ово драматично погошање односа између ове две нације било је узроковано потписивањем Уговора у версајској палати Тријанони 1920. када је Мађарска била суочена са великим губитком територије и популације и када су успостављене нове границе. Распад аустро-угарске империје био је праћен формирањем нових држава, и њихови међусобни односи ће бити обележени чињеницом да се Мађарска није могла помирити са губицима узрокованим поменутим уговором.

После тог уговора, дошло је до нарастања политичког незадовољства, до настајања економске кризе и продубљивања друштвених тензија. Све је то довело до запаљиве атмосфере и допринело избијању комунистичке револуције 1919. Убрзо после тога, на власт је, захваљујући контрареволуцији, дошао адмирал Хорти, тако да је Мађарска ушла у период релативно ауторитарне владавине који је трајао све до 1945. Највећи део тога раздобља био је обележен лошим односима између Југославије (Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца) и Мађарске, а збивања у Другом светском рату још су више погоршала те односе, које је било тешко поправити у будућности. Адмирал Хорти је био познат по својој освајачкој политици, сарадњи са Хитлером и односима према Срби-

ма, о чему је сведочио мађарско присуство на подручју Бачке и Барање, након чега је уследила владавина оштрог терора.

После 1945.и комунистичког преузимања власти, Мађарска је потпала под владавину СССР, који је надгледао сваки аспект државе и пропагирао идеологију комунизма. Следеће деценије (1945-1989) биле су обележене покушајима Мађарске да се ослободи совјетског утицаја (неуспешна револуција 1956) и отворенијим захтевима мањина, који су почели да се истичу слободније, нарочито након олабљивања комунистичког стиска током седамдесетих и осамдесетих прошлог века.

„Успостављањем антифашистичког фронта (1945), из којег се касније издвојио Савез јужних Словена у Мађарској, почео је нови период културног живота.У великом броју насеобина основане су месне организације које су бројале преко 12 хиљада регистрованих чланова.Касније уместо месних организација и чланства који су укинута 1948/9.настају клубови (1968-1972), који су деловали у оквиру различитих секција: фолклор, музика, драма и етнографија. Ти клубови нису били отворени само за Србе, јер су у њих могли ући и Мађари“ (Историјски преглед, н. д.).Они су били средство за одржавање српске културе у тим тешким годинама под комунизмом.То је био типични једнопартијски централизовани режим, који је имао патерналистички однос према заједницама, што је значило да је самоиницијатива мањина да делају у властитом интересу била веома ограничена.Али мањине су биле предмет интересовања политичара, тако да су их они узимали у обзир, као један од фактора, при формирању локалних и централних власти.Због тога се не би могло рећи да су биле потпуно занемарене.Међутим, државна политика је на посредан начин била усмерена ка асимилацији мањинских заједница.

Коначно, крајем осамдесетих и почетком деведестих, дошло је до промене политичког режима.Пад комунизма отворио нову фазу у историји Мађарске, па тако и у историји Срба у Мађарској. Почела је промоција нових демократских вредности, али је након тога дошло до изненадног раста национализма, који је био скривен испод површине.Политички плурализам, слободна тржишна економија, слобода медија, промовисање националног идентитета само су неки од показатеља онога што је карактерисало тај период.У процесу транзиције, која је значила државни и економски преокрет, законодавне промене биле су базични принцип којим је државна политика морала да почне.

Данашњи положај заједнице

Данас у Мађарској Срби чине једну од 13 правно признатих националних и етничких мањина.Иако је термин националности заменио термин националне и етничке мањине у свим мађарским правним документима, у овом тексту ћу наставити да употребљавам стари термин како бих избегао могућу терминолошку конфузију.

Као што се дало видети из историјског прегледа, број Срба у Мађарској је остао мали.Постоји неколико разлога за овај драстични пад популације, али се он у великој мери може објаснити оптирањем Срба после Првог светског

рата и принудном асимилацијом. Мада Срби у Мађарској представљају бројчано незнатну мањину, они су веома добро организовани и имају богату културу.

Срби су у Мађарској територијално распршени, при чему су највише концентрисани у Централној Мађарској и Великој јужној равници. Према попису из 2011, поред Будимпеште, Срби живе у деветнаест жупанија: Барања, Бекеш, Боршод-Абауј-Земплен, Чонград, Фејер, Дјер-Мошон-Шопрон, Хајду-Бихар, Хевеш, Јас-Нађкун-Солнок, Комаром-Естергом, Ноград, Пешта, Шо-мођ, Саболч-Сатмар-Берег, Толна, Ваш, Веспрем, Зала. У градовима живи 8 052 Срба, а у селима њих 1 986 (HCSO 2011, табела 4.16.1). Табела 1 показује расподелу српске популације по регионима и жупанијама.

Табела 1, *Српско становништво по регионима и жупанијама (HCSO, 2011)*

Подаци по регионима и жупанијама	Број Срба
Региони	
1 Централна Мађарска	4 172
2 Централна прекодунавска	565
3 Западна прекодунавска	320
4 Јужна прекодунавска	1 106
5 Северна Мађарска	155
6 Велика Северна равница	247
7 Велика јужна равница	3 473
Главни град	
1 Будимпешта	2 552
Жупаније	
7 Бач-Кишкун	943
4 Барања	794
7 Бекеш	489
5 Боршод-Абауј-Земплен	102
7 Чонград	2 041
2 Фејер	325
3 Ђер-Мошон-Шопрон	173
6 Хајду-Бихар	132
5 Хевеш	39
6 Јас-Нађкун-Солнок	68
2 Комаром-Естергом	104
5 Ноград	14
1 Пешт	1 620
4 Сомођ	140
6 Саболч-Сатмар-Берег	47
4 Толна	172
3 Ваш	53
2 Веспрем	136
3 Зала	94
Укупно у Мађарској	10 038

*Табела је направљена од података преузетих из HCSO, 2011.

Према попису из 2011, у Мађарској има 10 038 чланова српске мањине, при чему су се њих 7 210 изјаснили као Срби по критеријуму националности, док су се остали изјаснили као Срби по неком од осталих понуђених критеријума, који утичу на етничко одређивање. Табела 2, показује пописну статистику 13 правно признатих мањина у Мађарској и број оних који су се на попису идентификовали са одређеном мањином по критеријуму националности (етничкој групи), критеријуму матерњег језика и језика који се користи у породици и у комуникацији са пријатељима.

Табела 2: *Попис 2011, Националне и Етничке мањине (HCSO 2011, страна 21)*

1.6.1. tábla A nemzetiségi népesség száma, aránya, 2011

Nemzetiség	Nemzetiség	Anyanyelv	Családi, baráti körben használt nyelv	Előzőek alapján nemzetiséghez tartozik		
				fő	a népesség	a 2001. évi
	alján				százalékában	
Bolgár	3 556	2 899	2 756	6 272	0,1	270,8
Cigány (romani, beás)	308 957	54 339	61 143	315 583	3,2	153,4
Görög	3 916	1 872	2 346	4 642	0,0	70,1
Horvát	23 561	13 716	16 053	26 774	0,3	104,1
Lengyel	5 730	3 049	3 815	7 001	0,1	136,1
Német	131 951	38 248	95 661	185 696	1,9	154,3
Örmény	3 293	444	496	3 571	0,0	306,5
Román	26 345	13 886	17 983	35 641	0,4	241,1
Ruszin	3 323	999	1 131	3 882	0,0	186,7
Szerb	7 210	3 708	5 713	10 038	0,1	136,6
Szlovák	29 647	9 888	16 266	35 208	0,4	89,7
Szlovén	2 385	1 723	1 745	2 820	0,0	58,4
Ukrán	5 633	3 384	3 245	7 396	0,1	100,0
Hazai nemzetiséghez tartozó összesen	555 507	148 155	228 353	644 524	6,5	145,6

3. Országos adatok 21

Постоје извесне разлике између пописа из 2011. и пописа из 2001. Мора се нагласити да се у оба пописа на питање о етницитету није било обавезно одговорити и да су људи могли да изаберу више од једног одговора и да се изјасне као чланови више етницитета. Ако се тај фактор третира као релевантан, онда је број људи који су се изјаснили и као Срби и као Мађари (двоструки идентитет) био 7 350, што је било доста више од 3 816 људи који су се изјаснили само као Срби по националности. Мада су били слични, приступ и питања нису били исти у оба пописа.

У попису из 2001. постављана су питања у вези са националношћу, матерњим језиком, афинитетом према културним вредностима и традицијама и

језиком којим се говори у породици и са пријатељима. Одговори који су били давани заснивали су се на тим критеријумима, иако је у многим земљама питање о етничкосту редуковано на обично једно простије питање. У поређењу са тим, у попису из 2011. постављана су питања о националности (етничкој групи), матерњем језику и језику који се користи у породици и у комуникацији са пријатељима. Процент особа које су одговориле на питање о националности на попису из 2011. био је 85, што указује на благо опадање у поређењу са 95% на попису из 2001. Попис из 2011. такође показује да постоји више од 700 000 људи који су навели припадност ка две националности и 19 000 људи који су се определили за више од две националности.

Такође бих напоменуо да су ови резултати реални показатељи демографске ситуације што се тиче Срба у Мађарској и да су они у нескладу са резултатима, који су недавно објављени у српским медијима, добијених од националне (земаљске) мањинске самоуправе Срба у Мађарској. Према информацијама објављеним у српским медијима, испада да се популација српске заједнице увећала три пута, у поређењу са пописом из 2001. Међутим, објашњења званичних представника у потпуној су конфронтацији са подацима из пописа. То показује да неко жели да извуче корист из овога и да стекне политичке поене, што имплицира да су односи политике и моћи свеприсутни, тј. да су они на делу чак и у малим заједницама каква је српска у Мађарској.

Табела 3: *Пописи из 2001. и 2011. Становништво по националности (етничким групама)*

Етничка група	Попис 2001.	Попис 2011.
Бугари	2 316	6 272
Роми	205 720	315 583
Грци	6 619	4 642
Хрвати	25 730	26 774
Пољаци	5 144	7 001
Немци	120 344	185 696
Јермени	1 165	3 571
Румуни	14 781	35 641
Русини	2 079	3 882
Срби	7 350	10 038
Словаци	39 266	35 208
Словенци	4 832	2 820
Украјинци	7 393	7 396

**Табела направљена из података преузетих из – HSCO 2001 и 2011;*

Једна ствар је веома интересантна када се упореде демографски подаци. Упркос општем паду популације који је карактеристичан за Мађарску, мањинска популација доживљава пораст. Готово све мањинске популације (изузев Грка, Словенаца и Словака) благо су увећане у поређењу са пописом из 2001. Као што се дало видети из табеле 2, број српског становништва повећан је са 7 350 на 10 038, што је пораст од 35,6%, који српску популацију ставља на 6. место кад је реч о „порасту мањина“ у Мађарској. Неки од разлога којима се може објаснити овај раст јесу миграција Срба из Србије (и других земаља

бивше Југославије – Хрватска, Босна), која се дешавала у таласима у прошлости и која се догађа и данас. Кад је реч о тим миграционим таласима, важно је поменути онај који се десио током рата у Југославији (1995) и таласпосле њега. Тај талас је узрокован НАТО бомбардовањем Србије (1999), када је Мађарска била један од суседа у којој су многи Срби нашли уточиште. Миграција је настављена због економске кризе. Срби су мигрирали да би пронашли бољи живот и егзистенцијални мир. Мађарска политика давања држављанства Србима који су имали неке претке који су живели у бившој Аустроугарској империји почела је да бива веома популарна, тако да је много Срба (одобрено је 90 000 држављанстава до 2014) искористило ту погодност и конкурисало за држављанство у нади да ће наћи бољи живот. Раније је за стицање мађарског држављанства требао 3-8-годишњи стални боравак у Мађарској. Фидесовска влада је донела закон са пропагандим циљем „поновног политичког уједињења мађарске нације“ према којем мађарско држављанство по поједностављеном поступку могу добити сви, без обзира да ли живе у Мађарској или другде на основу тога да знају мађарски и они сами или њихови преци су били држављани Мађарске, односно Краљевине Угарске. За спровођење овог закона влада је формирала скупи апарат у Мађарској и у околним земљама где живе припадници мађарске мањине и спровела огромну пропаганду. После су на парламентарним изборима убрали плодове ових напора (95% гласова из иностранства је било за Фидес, око 200 хиљада гласова), а и дугорочно рачунају са овим новим држављанима Мађарске, чекају одговарајућу историјску прилику, али су пре свега то искористили за дневно-политичке сврхе њихове националистичке политике. Оно што нису рачунали је да су из неких земаља, пре свега из Србије која није чланица ЕУ и Шенгена масовно узели мађарско држављанство и Срби, значи немађари. Пошто није било никаквих истраживања који је постојак Срба међу новим држављанима са територије Србије, ово за сада не представља проблем мађарској политици, чак им иде у прилог, јер се повећева број мађарских држављана који ништа не траже од мађарске државе, ништа не коштају, а омогућују политичку манипулацију са увећаним бројем „Мађара“, мађарских држављана у Србији.

У поређењу са других 12 заједница, српска заједница (иако мала) имала је велики углед у мађарском друштву. За то она треба да захвали својим прецима који су се настанили на територију Мађарске неколико векова раније и на чија постигнућа је она поносна. Насупрот томе, догађаји у вези са распадом бивше Југославије, допринели су лошем имиџу Срба. Стереотипи створени не само међу Мађарима били су резултат негативних извештаја о Србима у светским медијима (током југословенског рата). У тим извештајима су Срби често приказивани као агресивна нација, која се залаже за рат и која се представља као освајач. Током деведесетих, није било популарно бити Србин и та чињеница довела је до другачијег третмана чланова српске заједнице. Данас је политика помирења и приближавања успоставила боље друштвене односе између припадника ове две нације.

Мађарски Срби не представљају економски фактор на који би се Србија могла ослонити у геополитичком смислу. То значи да српска заједница није

економски јака и богата и да је на нивоу који не значи много Мађарској. Попут осталих 12 признатих националних и етничких мањина, и стандард српске заједнице зависи од мађарског државног буџета, што указује на финансијску зависност од мађарске државе. Ластих (2009) установљава да је српска заједница у Мађарској суочена са недостатком колективног капитала, који је неопходан за пристојно функционисање заједнице. Разлоге за ово он налази у национализацији (1948-1998) у којој је мађарска држава конфисковала колективну српску својину, која је касније само делимично враћена.

У правном смислу, специјална мањинска права Срба детерминисана су бившим уставом из 1989., бившим Актом о мањинама из 1993, садашњим уставом из 2011. и Актом о народностима из 2011. Према тим правним регулативима, Срби чине једну од 13 признатих националних и етничких мањина у Мађарској, а њихов положај једнак је положају осталих 12 признатих мањина.

Величина заједнице игра веома важну улогу у српској политичкој позицији у држави и на међународној сцени. Српска заједница нема адекватну помоћ и подршку од њене матичне државе (Србија), те је зато препуштена себи самој у борби за опстанак. Став друштва према мањинама зависи и од дневно-политичких трендова, што значи да су ставови Мађара према Србима и Срба према Мађарима под великим утицајем начина на који медији извештавају о догађајима у те две земље.

Српска заједница нема пуноправног представника у извршној и законодавној грани власти. Али Срби упражњавају своја мањинска права кроз организовање на нивоима локалне, регионалне и националне мањинске самоуправе. На недавно одржаним локалним изборима (12. Октобра 2014.) Срби су добили 27 мањинских локалних самоуправа и 18 мањинских самоуправа на нивоу квартава (Будимпешта). На регионалном нивоу, постоје само две регионалне мањинске самоуправе. На највишем нивоу, постоји Национална српска мањинска самоуправа, чији највише тело Скупштина броји 15 чланова и која је изабрана на посредан начин.

Иако устав и Закон о мањинама предвиђају представљеност мањина у парламенту, од режимских промена до данас није било пуноправних представника мањина у парламенту. Последњи представник српске мањине или „Јужних Словена“ био је активан током претходног тоталитарног система, што је потпуни парадокс, ако се има у виду да Мађарска данас представља консолидовану демократску државу. Евидентно је да процес укључивања мањина у парламент касни око 24 године и да то представља акт кршења устава.

Одсуство пуноправних мањинских представника у парламенту недостатак, али и у томе да је начињен изванредан напредак на назначеном плану, захваљујући Акту о избору чланова парламента из 2011. и увођењу институције мањинског потпарола, која је уведена већ на изборима 2014. Иако ће заступник мањина (потпарол) имати ограничена овлашћења (то је особа која нема право гласа у парламенту), та институција представља корак унапред у поређењу са постојећом ситуацијом.

Институције под потпуном или делимичном ингиренцијом Националне (земаљске) српске мањинске самоуправе јесу: Културни и документациони центар Срба у Мађарској, Педагошки и методолошки центар, Српски институт, основна школа у Будимпешти и Батањи и Српски недељне новине. Тих 6 институција функционишу унутар Националне мањинске самоуправе. Њихов оснивач јесте Национална (земаљска) самоуправа, али оне имају самосталну организацију и рад, значи нису у оквиру самоуправе као организације у ужем смислу. За разлику од њих СНН (Српске Недељне Новине) немају самостални статус организације, него су део организације самоуправе, њене канцеларије (у правном смислу), па су зато у суштини билтен самоуправе, иако из тих новина тврде супротно. Недавно је донета одлука да четири разреда основне школе и забавиште у Ловри буду подружнице будимпештанске школе и тако потпадну под земаљску самоуправу. Иста је била иницијатива и за школу у Десци, али то Дешчани нису прихватили. Интересантно је како су настале ове институције. До 2003. године није било решено финансирање институција у власништву мањинских самоуправа, па нису ни настале овакве. 2002. године успело се лобирањем код тадашњег премијера у сарадњи са осталим мањинама постићи да се од 2003. отвори фонд за финансирање установа у власништву мањинских самоуправа. Културни центар је основан 2003. да би се искористио новац из тог фонда, а без јасне визије шта се жели с тим постићи. Педагошки центар је настао из сличних разлога, али много касније. Преузимање батањске школе од локалне самоуправе је формирано мађарска влада у јеку кампање за одузимање школа од локалних самоуправа и њиховог пребацивања код верских заједница и централних органа власти. Школа је прво била понуђена Будимској епархији. До преузимања школе је дошло после конфликта са локалном самоуправом и угрожавања опстанка школе. Преузимање је подржало руководство школе, а директорка је истовремено и председница месне српске мањинске самоуправе. До преузимања СНН-а је дошло на притисак и манипулације власти. До преузимања будимпештанске школе је дошло на иницијативу руководства школе после централизације школског система у Мађарској која је погоршала материјални положај и самосталност исте установе. До оснивања Српског института дошло је 2009.

Културни живот српске заједнице је разноврстан и богат. Он је активан и његов "бекграунд" је аутентичан. Данашњи Мађари обично препознавају Србе по фолклору и кухињи, али су Срби активни и у другим културним областима. Као што је већ поменуто, центар српске културе у Мађарској је Сентандреја, мало место 25 километара удаљено од Будимпеште. То је седиште Будимске епархије Српске православне цркве (СПЦ) и Музеја српског православног наслеђа. У Сентандреји је било 7 српских православних храмова од чега је три продато другим верским заједницама (Збешка, Хоповачка и Ћипровачка), а четири су остале у српском власништву (Београдска – саборна, Благовештенска, Преображенска и Пожаревачка).

Српско позориште у Мађарској основано је 1992, међутим као формализована установа, позориште је основано 1. јанура 1995. Првобитни назив је био „Пештански српски позоришни студио“, а од 1995. Српско позориште Јоаким

Вујић. Међутим почетком 1998. позориште је прешло у Ловру и тада је настао нов назив „Српско позориште у Мађарској“. Тај театар примио је много награда и има велики углед у Мађарској и у региону. Поред театра, Срби су основали и неколико културно-уметничких и фолклорних група широм Мађарске, као што су Српски културни клуб у Будимпешти, КУД Банат, КУД Весели Сантовчани, КУД Опанци, КУД Табан, КУД Ловра и Круг.

Постоји и традиционална манифестација која се, под називом “Месец српске културе”, одржава у организацији Српског културног центра. Одржава се једном годишње, током септембра и октобра, када се реализују различити програми широм Мађарске. Ова манифестација је настала на иницијативу из Београда и приређује се код Срба у разним земљама (Румунија, Француска). У провинцији се не организује ништа, него се иначе постојеће манифестације у провинцији приписују месецу српске културе. Кичму програма чине увозни програми из Србије које „намећу“ разне лоби-групе одатле, а домаћој културној продукцији се не посвећује довољно пажње. Овакав концепт одговара гас-тарбајтерској, а не аутохтоној средини. То је као нека врста дана културе Србије, само на српском језику за домаћу српску публику, а не за мађарску, што би једном оваквом концепту одговарало. Програми у Будимпешти се организују са искључењем Српске самоуправе у Будимпешти и Српског културног клуба у Будимпешти, који имају више деценијску традицију и искуство у организовању висококвалитетних културних манифестација у Будимпешти. Културни живот је много разуђенији: издавачка делатност – књижевна, научна и популарна дела домаћих аутора, позоришне представе – продукције нашег позоришта и гостовања из Србије, обележавање значајних јубилеја – књижевнo-литерарни програми, беседе, конференције, изложбе, ликовне колоније, ликовне изложбе, промоције, књижевне вечери, конкурси, такмичења, фолкоорне вечери, смотре, славе, обележавање националних и верских празника (Божић, српска нова година, дан Св. Саве, Сретење, сеоске и градске славе, сабор у Грабовцу, Ускрс, Духови, Видовдан, Дан Сеобе), и кампови (језички, веронаучни, фолклорни).

У већини места у којима Срби живе, локалне библиотеке поседују извес-тан број књига на српском језику. Ластих (2005, стр. 233) наглашава значај школских библиотека (Батања, Чанад и Будимпешта), универзитетских библиоте-отека (Сегедин и Будимпешта) и Националне библиотеке српске мањинске самоуправе. У Мађарској постоји велики број српских културних и историј-ских споменика. Према Јакшићу и Ђуретићу (2009, стр. 130), постоји 46 званично регистрованих гробаља, споменика, затвора и логора из Првог и Другог светског рата. Они представљају непроцењиво културно наслеђе, које је важно ради стварања осећања културне кохезије међу члановима заједнице. То су културно-историјски споменици – 41 храм и 5 капела (има још 16 које су данас у туђем власништву, а 17 их је порушено током 20. века, па је укупна цифра почетком 20. века била 79), у 60-ак насеља има српских гробаља и српских парцела у гробљима (то нису она из Првог и Другог светског рата), затим ту су зграде Текелијанума, Ангелинеума, Илијиног бунара, Боздине задужбине, вла-дичанска резиденција, зграда Музеја епархије, бивша Препарандија, бројни

спомен-крстови, спомен-плоче, рељефи, бисте, црквено-општинске и школске вероисповедне зграде итд.)

Такође мора се нагласити улога Спског института који се бави организовањем и спровођењем научних истраживања о Србима у Мађарској. Оно што је овде занимљиво, то су три пројекта Института: (1) Евидентирање, документовање и заштита српских гробаља, гробних места, надгробних споменика и натписа у Мађарској, (2) Каталогизирање српског зидног сликарства у Мађарској и обрада ентеријера српских православних храмова, (3) Попис српског непокретог материјалног наслеђа у Мађарској и стварање електронске базе података доступне преко интернета. У случају гробаља приводи се крају рад на терену, до сада се пописало преко 7 хиљада гробова и преко 20 хиљада фотографија. До сада је фотографисан и каталогизиран комплетан живопис у манастирском храму у Грабовцу, док је рад на живопису цркве у Српском Ковину из 15. века још у току. У погледу материјалног наслеђа Српски институт је унео близу 200 објеката у електронску картотеку споменика и историјских локација.

Срби представљају себе у мађарским медијима посредством радио и телевизијских програма. Српски недељник "Српске недељне новине" (СНН) јесте лист српске заједнице у Мађарској и званично гласило Националне српске мањинске самоуправе. Те новине излазе једном недељно, на минимум 12 страница и имају тираж од 2000 примерака, од чега се 1500 шаље на одређене адресе Срба, а 500 се подели људима на руке. Готово све из њих доступно је и на интернету, чиме се потенцијално увећава читалаштво. Радио програм из града Печуја емитује се сваког дана 60 минута на једној фреквенцији (средњег таласа) која покрива читаву територију Мађарске. На телевизији, канал МТВ1 (Мађарски национални ТВ канал) недељом емитује 26 минута магазина названог "Српски екран" на српском језику. Српска заједница такође има "Радио Срб", тј. интернет радио српске заједнице у Мађарској чији је оснивач Национална српска мањинска самоуправа, као и "Радио ритам" као радио регионалне мањинске самоуправе "Самоуправа Срба у Будимпешти".

Програми о мањинама на националном радију доступни су на средњим таласима, који у технолошком погледу не прате трендове у 21. веку. Ситуација са телевизијским магазинима (емисијама) је незнатно боља, али и ту су присутни проблеми кад су посредни термини за емитовање тих магазина: наиме, они се емитују недељом у подне и репризирају рано ујутро. Ако се термини посматрају аналитички, онда се да закључити да у том временском периоду велики део популације не прати медије. Српска емисија нема своје уредништво, није аутономна, нити припада мањинској аутономији. У уређивање емисије се не меша руководство РТВ, али нема никаквих правних препрека да то учини ако зажели. Заузврат уредништво емисије је политички веома опрезно. Иначе ове емисије су једине којима председник националне (земалске) самоуправе не може „заповедати“ чиме је и незадовољан. Код неких других мањина које немају своју емисију, само заједничку са другима (Рондо – Пољаци, Бугари, Грци, Русини, Украјинци, Јермени), телевизија се непрекидно меша у садржај емисије и стални су конфликти између руководства ових заједница и РТВ.

Образовање чланова српске заједнице одвија се на свим нивоима, почев од дечијих вртића до универзитетског нивоа. Постоји српско забавиште, основна школа, гимназија и ђачки дом „Никола Тесла“ у Будимпешти, која такође садржи двојезичне разреде. Део школе функционише као студентски дом и има тенденцију ширења захваљујући сталном приливу студената и ученика из Србије. Не само у Будимпешти, већ и у Батањи постоји предшколска установа и основна школа. “Предшколске групе и нижи разреди основне школе на српском језику функционишу у Десци, Сегедину, Помазу, Ловри, Чипу и Бати. Додатни разреди на српском језику постоје у Чанаду и Новом Сентивану, док у Сантову српски ученици похађају хрватску основну школу, где им је омогућена додатна настава за учење српског писма И језика” (Школство, н.д.) На универзитетском нивоу, српски језик и језичке студије постоје на ЕЛТЕ (ELTE) универзитету у Будимпешти и Сегедину. Основни проблем у вези са српским разредима јесте мали број полазника, посебно у сеоским подручјима, што је последица ниске стопе рађања међу Србима. Без интензивног досељавања српских студената из бивших југословенских република, опстанак српских школа и разреда био би доведен у питање. Поред чињенице што допуњавају број неопходан за функционисање разреда, ти имигрантски ученици и студенти доносе са собом “живи” језик из матице, што је веома важно, с обзиром на чињеницу да много полазника потиче из мешовитих бракова, тако да ниво њиховог српског није флуентан. У погледу образовне (просветне) аутономије кључна је измена закона са почетка 2003. или краја 2002. која је омогућила финансирање школа у власништву националних (земаљских) самоуправа. Такође измена из 2005. године даје основе за редовно буџетско финансирање мањинских установа у власништву земаљских самоуправа.

Српска православна црква (СПЦ) има епархију у Мађарској (Будимска Епархија), која је смештена у Сентандреји. Садашњи епископ је Лукијан Пантелић. Према Ластифу (2005, стр. 209) на територији Мађарске постоје 42 српске православне цркве и капеле и 13 православних свештеника који углавном долазе из Румуније и Србије. Српска црква је увек била „камен темељац“ за одржавање српског идентитета у томе региону. Тада нису постојале друге институције (као нпр мањинска самоуправа или Српски културни центар), осим цркве, где би се Срби могли окупљати. Данашња ситуација боља је од оне током претходног режима, у оквиру којег је црква имала велике тешкоће при функционисању и у којем је држава црквену имовину одузела од црквених парохија. Захваљујући реституцији закона, који су усвојени након демократских промена, српска црквена својина је делимично враћена, али само она која у време конфискације није коришћена у профитабилне сврхе. Ако се има у виду да су пре конфискације српске црквене парохије биле богате и активне, да се закључити да је конфискацијом нанета велика штета цркви, која је своје активности финансирала из те својине. Црква је као центар српског идентитета увек давала финансијску помоћ сиромашним породицама, плаћала школарину ученицима и студентима и да је она исто тако имала своју улогу у животу српске заједнице. Данас се Српска православна црква финансира из „фонда за обештећење“, који јој је држава дала као компензацију за конфисковану имо-

вину. Мађарска држава такође помаже поменутој цркви посредством конкурса на којима се црквене парохије надмећу својим разноврсним програмима.

Главни изазови са којима се српска заједница може суочити су асимилација, која посебно прети генерацији између двадесет и четрдесет година, затим ниска стопа рађања у заједници, као и стапање Срба „староседелаца“ и „новопридошлих“ Срба и недостатак демократије у вођењу српске заједнице, који изазива конфликти у вези са политиком заједнице, што спречава оптималну употребу капацитета доступних српској заједници. Главни циљ Срба као заједнице у Мађарској јесте свакако опстанак заједнице и одржавање наслеђа, материјалног и културног. Тај циљ може се остварити успоравањем и делимичним заустављањем процеса асимилације, а један од начина да се то учини јесте кроз образовни и школски мањински систем, у којем ће деца имати могућност да говоре и уче на свом језику. Још једна ствар је кључна за будући опстанак, а то је одржавање контаката са другим Србима и осећање припадности српској заједници.

Литература:

1. Hungarian Central Statistical Office, Hungarian Census 2011, 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS, 3. Országos adatok, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2013, page 21;
2. Hungarian Central Statistical Office, Hungarian Census 2011, table 2.1.6.1. and table 4.1.6.1 Dokumentu pristupljeno 4. Aprila 2014, sa http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tables_regional_00
3. Istorijски pregled o Srbima u Mađarskoј. (n.d). Dokumentu pristupljeno 4. Aprila 2014, sa <http://www.szerb.hu/sr/istorijski-pregled.php>
4. Jakšić Miodrag, Đuretić Simon. (2009). Položaj i perspektive srpskog naroda u zemljama okruženja, JP Službeni glasnik
5. Lastić, P. (2005). O položaju Srba u Mađarskoј. Stanovčić Vojislav (Ed.). Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoј i centralnoј Evropi: zbornik radova sa naučnog skupa održanog 26-29. novembra 2003 godine, Beograd: SANU
6. Lastić, P. (2009). O Srbima u Mađarskoј. Jakšić Miodrag, Đuretić Simon. (Ed.). Položaj i perspektive srpskog naroda u zemljama okruženja, JP Službeni glasnik
7. Šarošac, Đ. (2003). Srpski živalj u Mađarskoј. Čobeljić N., Macura M., Bašić G., Lastić P. (Ed). Društvene nauke o Srbima u Mađarskoј, Budimpešta, Zbornik sa okruglog stola održanog 6-8. dec. 1998.

The general situation of Serbian national minority in Hungary

Summary: As we can see through the above analysis, the situation in certain fields has different character towards the life in the Serbian community. One of the biggest concerns is assuming that Hungary has changing its attitudes towards minorities. In contrast to the changes during nineties, when Hungary made huge efforts to join the COE, EU and NATO, and when minority policy was strongly promoted, today there is an impression that for present “national oriented” government, minorities do not represent an area of importance. Namely, focus is mainly on the Hungarian minority in neighboring countries, which the State

has helped profusely and which is the primary interest of the authorities. Minorities are not present in public, in public discourse and they are subordinate to the new centralized will, however, this new centralized will does not have an anti-minority character at the moment. Minorities got an opportunity to have parliamentary spokesman and to widen the range of its autonomous institutions. Also funding of Serbian high school in Budapest has been increased. Therefore, we can see the positive effect of legal changes on Serbian community life if we take into account factors such as previous cultural heritage, migration waves and strong willingness of Serbian community members, to survive and keep their identities, without which regime and legal changes would not mean much.

Key words: Serbian community, minorities, rights